

V L A A M S   P A R L E M E N T

Zitting 2008-2009

16 december 2008

HOORZITTING

**over de studie ‘ICT als instrument voor cultuurparticipatie’
met het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek
(viWTA)**

VERSLAG

**namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media
uitgebracht door mevrouw Margriet Hermans**

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Dany Vandenbossche.

Vaste leden:

de heren Erik Arckens, Johan Deckmyn, Werner Marginet, mevrouw Marie-Rose Morel, de heer Wim Van Dijck;

de heren Carl Decaluwe, Dirk de Kort, Paul Delva, Johan Verstreken;

de dames Margriet Hermans, Laurence Libert, de heer Herman Schueremans;

mevrouw Els Robeyns, de heren Dany Vandenbossche, Jo Vermeulen.

Plaatsvervangers:

de dames Hilde De Lobel, Marijke Dillen, de heren Pieter Huybrechts, Stefaan Sintobin, Frans Wymeersch;

de dames Martine Fournier, Sabine Poleyn, Tinne Rombouts, de heer Johan Sauwens;

de heren Karlos Callens, Marnic De Meulemeester, Hans Schoofs;

de heren Bart Caron, Chokri Mahassine, André Van Nieuwkerke.

Toegevoegde leden:

de heer Piet De Bruyn;

de heer Jos Stassen.

INHOUD

	Blz.
1. Uiteenzetting door de heer Robby Berloznik, directeur viWTA.....	4
2. Uiteenzetting door de heer Gert Nulens, wetenschappelijk onderzoeker bij Studies on Media, Information and Telecommunication (SMIT) aan de Vrije Universiteit Brussel.....	4
3. Uiteenzetting door mevrouw Els Van den Cruyce, onderzoeker viWTA	7
4. Conclusies door de heer Robby Berloznik	8
5. Vragen van de commissieleden en antwoorden van de sprekers.....	9

DAMES EN HEREN,

De Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media organiseerde op 9 december 2008 een hoorzitting met het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA) over de studie 'ICT als instrument voor cultuurparticipatie' (ICT: informatie- en communicatietechnologie).

1. Uiteenzetting door de heer Robby Berloznik, directeur viWTA

De heer Robby Berloznik: viWTA is de studie 'ICT als instrument voor cultuurparticipatie' gestart in 2007. De oorspronkelijke titel was: 'ICT als instrument ter verbreding en verdieping van de cultuurparticipatie in Vlaanderen: overzichtstudie'. De titel is ingekort, de inhoud is gelijk gebleven. De motivering van de studie is dat het viWTA zich moet richten op de Vlaamse bevoegdheden, onder meer cultuur. Het is voor een instelling die meestal bezig is met harde technologie niet altijd evident om invalshoeken te vinden voor de andere materies.

Het viWTA krijgt overigens een andere naam en wordt het Instituut voor Samenleving en Technologie (IST).

Er zijn een aantal tegengestelde misschien complementaire maatschappelijke verwachtingen over het uitgangspunt of ICT een instrument is ter verbreding en verdieping van de cultuurparticipatie. Enerzijds zijn er de technologische optimisten die zeggen dat ICT een cruciale rol zal krijgen in de cultuurparticipatie in Vlaanderen. Verbreding betekent dat er een nieuw publiek zal worden aangeboord; verdieping dat er nieuwe culturele ervaringen en creaties, gedragen door de nieuwe media, zullen worden aangeboden. Aan de andere kant zijn er de realisten die deze verwachtingen toch wel wat hooggespannen vinden. Zij stellen heel wat vragen bij het determinisme, namelijk het geloof dat de technologie al die mogelijkheden zal creëren. Vaak gaat dat geloof immers gepaard met euforie. Een studie van het steunpunt Recreatief Vlaanderen zegt dat beide standpunten weinig onderbouwd zijn.

Ten tweede is er een spanning tussen vraag en aanbod. De gebruiker beperkt zich momenteel voornamelijk tot het downloaden van muziek, tot het bestellen en bekijken van films, tot het ophalen van informatie over het museumaanbod. Kortom, de virtuele participatie gaat nog niet echt breed. In de feiten is die participatie erg beperkt.

Ook het aanbod blijft beperkt. Slechts weinig cultuurhuizen doen meer dan informeren via het net. Het aanbod bevat vooralsnog geen interactieve ele-

menten. De oorzaak ligt misschien in de beperkte middelen, maar ook dat de culturele instellingen er nog geen prioriteit van maken. De virtuele cultuurruimte in Vlaanderen blijft dus voornamelijk echt virtueel.

Vanuit die vaststelling heeft het viWTA besloten om de praktijk te verkennen en na te gaan welke initiatieven bestaan, wat de kansen zijn, wat de mogelijkheden zijn, welke kansen de actoren zien, wat de beperkingen zijn, wat de beleidsdrempels zijn, wat de relevante vragen en de discussiepunten zijn. Dat verklaart de naam overzichtstudie. Het viWTA heeft de studie uitbesteed aan het Interdisciplinair Instituut voor Breedbandtechnologie (IBBT) en het Studiecentrum voor Media- en Informatietechnologie (SMIT) van de VUB. Het viWTA heeft de studie sterk gestuurd want wilde echt de niche duidelijk in kaart brengen. Het resultaat is viWTA-dossier 18. Op 6 november 2008 heeft het viWTA een middagdebat georganiseerd waarop een aantal cruciale actoren rond een aantal stellingen gediscuteerd hebben.

2. Uiteenzetting door de heer Gert Nulens, wetenschappelijk onderzoeker bij Studies on Media, Information and Telecommunication (SMIT) aan de Vrije Universiteit Brussel

De heer Gert Nulens: Ik werk bij het SMIT, dat is een onderzoeksgroep aan de VUB. De onderzoeksgroep past in de vakgroep communicatiewetenschappen. SMIT hield zich eerst vooral bezig met audiovisueel mediabeleid, daarna met telecommunicatiebeleid en nu steeds meer met de nieuwe media. Sinds 2004 is SMIT ook lid van het IBBT. Het IBBT is een virtueel instituut dat op initiatief van de Vlaamse overheid is opgestart, met als doel innovatie van breedband en ICT in Vlaanderen te stimuleren. Momenteel zijn er 16 onderzoeksgroepen aangesloten bij dat instituut, zowel heel technische groepen als sociologische en juridische.

Bij het SMIT werken ongeveer 45 mensen, verdeeld in onderzoekscusters. Een van die clusters houdt zich bezig met het onderzoek naar cultuur en nieuwe media. Het gaat dan over de impact van ICT op de creatie van cultuur – daarvoor werkt SMIT samen met een aantal kunstenaars – maar ook over de impact van ICT op cultuurparticipatie en over de impact van ICT op het cultuurbeleid. In 2001, bij de start van het steunpunt Recreatief Vlaanderen, heeft SMIT deelgenomen aan de grote cultuurparticipatie-survey. In die survey heeft SMIT het deel over e-cultuur en digitalisering op zich genomen. In 2004, de beginperiode van ICT in de culturele sector, was het nog mogelijk om de reële cultuurparticipatie en virtuele participatie strikt gescheiden te houden en met elkaar te vergelijken. Nu heeft die scheiding

geen zin meer en is er eerder een hybride cultuurparticipatie. De tweede werelden lopen immers in elkaar over.

Recent is het steunpunt Recreatief Vlaanderen opgevolgd door het steunpunt Cultuur, Jeugd en Sport. En ook in dat steunpunt is SMIT verantwoordelijk voor de onderzoekslijn rond e-cultuur en digitalisering. In het IBBT zijn er een aantal projecten geweest, onder meer over het virtuele kunstencentrum van de toekomst. Dat project liep in samenwerking met De Vooruit in Gent en omvatte twee aspecten, enerzijds nagaan hoe web 2.0-toepassingen kunnen ingepast worden in het contact met de mogelijke cultuurparticipatie, anderzijds een 3D-virtueel centrum bouwen.

Een ander soort projecten heeft te maken met digitale opslag en distributie. IBBT heeft in 2004 een eerste project Innovatieplatform Elektronisch Archiveren (IPEA) opgestart. Daarbij werd gezocht naar een gemeenschappelijk metadata uitwisselingsmodel voor de Vlaamse omroepsector. De omroepsector wou dat gemeenschappelijk formaat om informatie uit te wisselen.

Momenteel loopt er een vervolgproject Bewaring en Ontsluiting van Multimedia in Vlaanderen (BOM-Vlaanderen). Bij dat project zijn zowel de omroepsector als de culturele sector betrokken. Een van de doelstellingen loopt gelijk met de IPEA-doelstelling, namelijk tot een gemeenschappelijk formaat komen voor metadata. Een ander interessant onderzoekspunt heeft te maken met selectie. Het is niet mogelijk alle culturele ‘content’ te digitaliseren, er moeten keuzes worden gemaakt. Een aantal mensen uit de culturele en omroepsector houdt zich bezig met dat probleem. Keuzes kunnen vraaggestuurd of aanbodgestuurd gemaakt worden. Ze kunnen zelfs op economische drijfveren stoelen. In Nederland is er een groot archief van vinyl, Fonos, dat een model heeft uitgewerkt. Pas als iemand een bepaalde vinylplaat op cd wil, wordt hij gedigitaliseerd. De aanvrager betaalt de kosten ervan, vanaf dat moment zit de cd ook in het archief. Mogelijk nadeel is dat alleen de populaire muziekjes gedigitaliseerd worden.

Het toekomstige internet zal mobiel zijn en zal een impact hebben op de culturele sector. SMIT experimenteert hoe erfgoed via mobiele apparaten, bijvoorbeeld ‘Personal Digital Assistant’ (PDA) en de ‘smartphones’, kan ontsloten worden. Mensen willen meer en meer gepersonaliseerde en locatiegebaseerde informatie. Ze willen de informatie bijvoorbeeld op het moment dat ze een historisch pand of een bepaalde site passeren of in een museum langs een bepaald schilderij lopen.

Iedereen is ook op zoek naar nieuwe businessmodel-

len. Mensen, zeker jonge mensen, zijn het gratismodel gewoon, maar dat kan niet voor alle actoren. Er ontstaan ook heel wat nieuwe internetspelers: Myspace en Youtube worden bijvoorbeeld televisiezenders. Bij de lancering van de nieuwe cd van Radiohead werd de gebruiker gevraagd wat hij wou betalen voor de cd, dat bleek gemiddeld 1,5 euro te zijn. Voor nicheaanbod, bijvoorbeeld jazz, kunnen de prijzen wel veel hoger liggen. In Amerika is er een jazzlabel dat zijn platen verkoopt aan een minimumprijs van 5 dollar maar klanten mogen altijd meer betalen. De gemiddelde verkoopprijs is 8 dollar.

The Wack Attack Barrack (The WAB) is een zeer groot Vlaams onlineplatenlabel waarbij zeer veel, ook populaire, Vlaamse groepen aangesloten zijn. Het gebruikt iTunes om songs te verkopen.

SMIT heeft de dossiers beoordeeld vanuit drie invalshoeken: instrumentarium, het mogelijke disruptieve karakter van ICT en de veranderende cultuurparticipatie. De verhoging van de cultuurparticipatie is een van de kernelementen van het Vlaams cultuurbeleid. Vlaanderen staat daarin niet alleen. Ook in de omringende landen is dat het geval. Uit heel veel studies blijkt dat de cultuurparticipatiekloof heel statisch is en dat het bijzonder moeilijk is die kloof te dichten. Een aantal drempels ligt daaraan ten grondslag.

Een heel eenvoudige drempel is de tijdsdrempel: sommigen zeggen dat ze te weinig tijd hebben om aan cultuur te participeren. Dat hangt heel vaak samen met de levensfase waarin mensen zich bevinden. Mensen met een drukke job en kinderen hebben weinig tijd om aan cultuur te participeren. Een andere hinderpaal kan te maken hebben met het geografische of het ruimtelijke. Sommige mensen wonen in een omgeving waar het culturaanbod heel groot is, bij andere is het heel wat minder. Een andere drempel is nog steeds opleiding. De impact van opleiding is bijzonder groot. Mensen met een hogere opleiding hebben een veel grotere kans om te participeren. Ook de thuisomgeving speelt een bijzonder grote rol. Mensen die grootgebracht zijn in een omgeving waar cultuurparticipatie gestimuleerd werd, zullen daar later zeker de vruchten van dragen.

Anderzijds is er de steile opmars van ICT. Er is al een digitale kloof, maar zeker voor de jongere generatie, de zogenaamde ‘digital natives’, is het gebruik van nieuwe media vanzelfsprekend geworden. Ook senioren gaan steeds meer gebruik maken van ICT en vinden hun weg naar het internet. Uiteraard wil men beide verbinden en denkt men dat de iets dynamischere kloof op het vlak van de nieuwe media de statische cultuurparticipatiekloof kan helpen dichten. Heel nieuw is dat allemaal niet. In 1995 experimen-

terde het Louvre al met de eerste versie van haar onlinewebsite, Louvre-Online, en momenteel heeft het Louvre ongeveer evenveel bezoekers online dan in het echte museum.

De eerste invalshoek is dus het instrumentarium. Dat instrumentarium is zeer breed en gevarieerd. ICT en cultuurparticipatie worden vaak te beperkt gezien als enkel websites, maar er is veel meer. Het Canadese project Murmur gaat over oraal erfgoed in bepaalde stadssites. In die sites hangen groene oren met een telefoonnummer op. Als bezoekers dat nummer bellen, horen ze een verhaal over een historisch gebouw, over een bepaald plein, ingesproken door mensen van de buurt zelf. Het is een eenvoudige, slimme manier om het orale erfgoed te ontsluiten. Dergelijk project kan gemakkelijk getransponeerd worden naar Vlaanderen, ware het niet dat de prijzen voor telefoneren hier een stuk hoger zijn dan in Canada. Ook met PDA's wordt druk geëxperimenteerd. Verschillende Vlaamse cultuurhuizen hebben bijvoorbeeld een plaats in Second Life. Ze gebruiken dat voornamelijk als promotiekanaal.

Het instrumentarium geldt voor de brede cultuursector. Digitaal is een nieuwe manier om boeken te ontlenen. Het boek kan maar voor een aantal weken ontleend worden. In veel van dergelijke projecten kan een boek maar één of twee keer uitgeleend worden. Dat heeft alles te maken met het aantal licenties dat een instelling aangekocht heeft.

Momenteel loopt er een samenwerking tussen de Metropolitan Opera en Kinopolis waarbij opgenomen operavoorstellingen in de cinema worden getoond. Dat is blijkbaar een succes.

Het gaat ook over participatie in vele vormen: over informatie opvragen over cultuur via ICT, over cultuurproducten aankopen via nieuwe media en over cultuur beleven. Meer en meer betekent participatie ook het zelf actief zijn binnen het brede culturele domein. Steeds meer mensen hebben een Flickr-account of een Youtube-account waarop ze foto's of filmpjes opladen. Soms mixen ze bestaande filmpjes.

De digitale cultuurruimte kan ook disruptief zijn. In een eerste fase wordt ICT vooral op een instrumentele manier gebruikt: de activiteiten veranderen niet, alleen het medium. Boeken krijgen bijvoorbeeld een Radio Frequency Identification (RFID). Dit is een kleine chip die overal kan worden ingebouwd. Het uitlenen en het terugnemen van boeken gebeurt dan via een machine. Door RFID kunnen bezoekers aan een automatische uitleenbalie boeken uitlenen en bijvoorbeeld in een nachtkluis terugbrengen. Daardoor kunnen personeelsleden andere taken uitvoeren zoals mensen helpen de juiste informatie te vinden. Een merkwaardiger gevolg is dat mensen andere

boeken gaan uitlenen, bijvoorbeeld meer boeken over ziektes en seksualiteit.

Een tweede stap is het innovatief gebruik door ICT. Nieuwe media worden dan ingezet om dingen te doen die in de fysieke wereld niet of nauwelijks mogelijk zijn. Klara, de cultuurwebsite van de VRT is daar een heel mooi voorbeeld van. Hij brengt informatie over hetzelfde cultuuritem uit diverse hoeken samen: filmpjes, teksten, recensies, radio-interviews. Nog een stap verder gaan de institutionele veranderingen door het gebruik van nieuwe media. Door het succes van iTunes is de muziekindustrie veranderd, maar ook de manier waarop mensen naar muziek luisteren. Voorheen kochten klanten een selectie van een platenmaatschappij, namelijk een cd of plaat. Nu kunnen ze een aantal nummers van een cd aankopen en tussen andere nummers plaatsen, eventueel van andere groepen.

De website Sellaband nodigt zijn bezoekers uit om de band die ze goed vinden financieel te steunen. Als een bepaald bedrag opgehaald is, trekt de initiatiefnemer met de band naar de studio en wordt er een cd opgenomen. Al tientallen bands hebben zo een studio-opname gekregen. In een nieuw project Paola246 experimenteerde HETPALEIS met virtueel theater. Het stuk was geregisseerd door Stefan Perceval en ging over een meisje Paola dat op zoek was naar haar moeder. Ze had een fotopagina, een weblog, een Youtube-kanaal. Op al die kanalen bracht ze het relaas van de zoektocht naar haar moeder. In het begin wisten bezoekers niet of het fictie of realiteit was. Door de interactie ontwikkelde zich gaandeweg een verhaal. Toen duidelijk werd dat het fictie was, is er een hele heisa ontstaan rond virtueel theater en vermenging van fictie en realiteit. Uit studies nadien bleek ook dat een heleboel jongeren die nog nooit naar een theaterstuk waren geweest, wel heel actief waren in het virtueel theaterstuk.

Een derde invalshoek is dat de cultuurparticipant een hybride beleveniszoeker is. De data van Recreatief Vlaanderen tonen aan dat er wel degelijk interesse is om online informatie over cultuur op te zoeken of ook cultuur te beleven via ICT. 23 percent van de respondenten zegt af en toe via internet naar muziek te luisteren. Klassieke manieren om het publiek te verbreden worden gehanteerd door fabchannel en ABtv. fabchannel streamt liveconcerten in zalen rond het Leidseplein in Amsterdam, Paradisio en Melkweg. In het begin was er de vrees dat het een invloed zou hebben op het aantal concertbezoekers. Nu blijkt dat de concerten nog altijd uitverkocht zijn, maar dat er honderden en soms duizenden online-concertgangers bijkomen. De AB heeft het voorbeeld recent gevolgd.

Nieuwe media bieden ook mooie kansen voor pu-

bliksverdieping. De Vooruitwebsite kondigt bijvoorbeeld niet alleen de concerten aan maar biedt ook links naar recensies, luisterfragmenten en beeldfragmenten.

De moeilijkste kwestie is of de inzet van nieuwe media ook kan leiden tot een nieuw publiek. Daarbij zijn twee zaken heel belangrijk: het moet gaan over de brede sector en het moet gaan over beleven van cultuur. Een erfgoedcel uit Hasselt biedt op zijn website verhalen uit het dagelijkse leven van de geschiedenis van Hasselt. Het Victoria and Albert Museum in Londen nodigt mensen dan weer uit om iets te doen rond een lopende tentoonstelling. Zo nodigde het jongeren uit om naar aanleiding van een schoenententoonstelling zelf schoenen te ontwerpen. Op die manier trekt het museum een heel nieuw publiek aan.

De impact van het opleidingsniveau is een stuk kleiner bij het online beluisteren van muziek.

Zeker jongeren maken geen onderscheid meer of ze informatie online vinden, of lezen op een cultuurkalender of in kranten. Ze kunnen naar een concert gaan, foto's nemen die ze online plaatsen. Hun cultuurbeleving is dus duidelijk hybride: de reële en de virtuele wereld zijn vermengd.

Om dit alles waar te maken, moet er aan een aantal voorwaarden voldaan zijn. Die voorwaarden hebben te maken met drie aspecten, in de eerste plaats de gebruiker. Nog een heleboel mensen beschikken niet over digitale vaardigheden. Het onderwijs heeft dus nog een heel belangrijke rol te spelen.

Een tweede aspect is de aanbodzijde. Vlaanderen heeft op het vlak van de digitalisering nog een inhaalbeweging te maken. Ook het breedbandprobleem speelt. Soms dreigen instellingen die zeer succesvol zijn in het streamen van concerten slachtoffer te worden van hun eigen succes. Elke keer dat een gebruiker immers een concert bekijkt moet de instelling betalen aan de breedbandleverancier.

Ook op het vlak van beleid zijn er uitdagingen. Het is misschien nodig om over de muren van de bestaande departementen te kijken. Economie, Onderwijs en Cultuur bijvoorbeeld moeten beter samenwerken.

3. Uiteenzetting door mevrouw Els Van den Cruyce, onderzoeker viWTA

Mevrouw Els Van den Cruyce: Het viWTA (binnenkort IST) heeft deskundigen uit verschillende culturele subsectoren, onder meer de erfgoed-, kunsten-, muziek-, musea- en bibliotheeksector, geën-

quêteerd. Uit die enquêtes blijkt dat er heel wat drempels moeten worden overwonnen om ICT als instrument voor de verbreding, de verdieping en de vernieuwing van cultuurparticipatie in te zetten. Die hindernissen situeren zich zowel aan de aanbodzijde als aan de zijde van de gebruiker. De belangrijkste conclusie is dat er behoefte is aan een coherente visie op ICT en cultuurparticipatie, niet alleen over de culturele subsectoren heen maar ook over de beleidsdomeinen heen. Voor het opschroeven van de digitale vaardigheden, kan onderwijs een bijdrage leveren; voor het ontwerpen van breedbandmodellen, zijn economie, wetenschap en innovatie belangrijke domeinen. Het dossier eindigt met een aantal sleutels voor strategieën. Dat zijn verder uit te werken denksporen om een coherente beleidsvisie op ICT en cultuurparticipatie te schragen.

Vlaanderen moet een inhaalbeweging maken inzake de digitalisering van culturele content. De Europese Commissie heeft in zijn e-2010-strategie ook gevraagd om het culturele en wetenschappelijke erfgoed van Europa te digitaliseren en toegankelijk te maken voor een breed publiek en voor wetenschappelijk onderzoek. Om ICT in te zetten om de culturele participatie aan te moedigen, is een voldoende aanbod nodig. Experts uit het onderzoek lanceren dan ook een sterke oproep naar een groter digitaal aanbod op de verschillende media met een combinatie van offline en online, dus virtueel en reëel.

De Europese Commissie vraagt dat de lidstaten de kosten van de digitalisering dragen. De kosten voor digitalisering zijn enorm. Een eerste probleem is de inhoud vinden. Om de culturele content toegankelijk te maken voor verschillende doeleinden, voor wetenschappelijk gebruik en voor vrijetijdsgebruik, is het nodig goede zoektermen, metadata, te ontwikkelen. Daarvoor zijn er Europese en Vlaamse initiatieven. Het Erfgoed2.0-project ontwikkelt voor de Vlaamse erfgoedsector metadatamodellen.

Een tweede aspect is de kwaliteit en de diversiteit van het aanbod. Digitaliseren is niet in eerste instantie een economische valorisatie maar vaak een maatschappelijke valorisatie. Eigenlijk creëert de digitalisering het geheugen van de maatschappij. Er moeten dan ook belangrijke keuzes gemaakt worden over wat er gedigitaliseerd wordt. Het aanbod moet immers divers en kwaliteitsvol zijn.

Een derde probleem zijn de rechten. Heel veel culturele content wordt niet ontsloten omdat de auteursrechten een onoplosbaar kluwen vormen. Dat geldt voor het verleden maar ook voor de toekomst. Momenteel is het mogelijk om voor nog op te nemen inhoud onmiddellijk contracten of licenties af te sluiten die rekening houden met het feit dat het eindproduct digitaal zal worden verspreid. Voor content

die nog te ‘clearen’ is, zijn er veel problemen met de auteursrechten. Er is een tekort aan personeel met voldoende juridische en technische kennis, maar de kosten zijn ook groot. De licenties kosten immers geld. Deze kosten worden vaak als overheadkosten geboekt. Zakelijk directeurs zijn geneigd om net op deze overheadkosten te besparen.

Een tweede kostenverhogende factor is het feit dat er voldoende bandbreedte nodig is. De meeste culturele instellingen hebben een bandbreedte, berekend op normaal gebruik. Om grote bestanden op grote schaal te verspreiden, moeten ze externe bandbreedte aankopen.

Aan de gebruikerszijde moet er rekening gehouden worden met de digitale kloof. Senioren, werklozen, mensen met een lagere opleiding ondervinden nog altijd moeilijkheden met ICT-adaptatie en met digitale vaardigheden. Dat gaat niet alleen over het kunnen gebruiken van de pc en van internet, maar ook over het creatief, kritisch en zinvol integreren van ICT in het dagelijkse leven. Dat is een belangrijke voorwaarde om zich goed te voelen in de maatschappij. Daarom wordt er ook eerder gesproken over informatie- of mediageletterdheid. Het is belangrijk dat elke burger zich zinvol kan informeren over problemen als de klimaatopwarming en multiculturaliteit. Slechts zo kan hij zijn verantwoordelijkheid nemen in de maatschappij. Een belangrijke vraag is dus of de digitale kloof de cultuurparticipatiekloof niet zal vergroten.

ICT biedt veel mogelijkheden tot verdieping. Het biedt mensen die al aan cultuur participeren, veel mogelijkheden om die cultuur nog intenser te beleven. ICT zorgt ook voor verbreding. Zo is 80 procent van de gebruikers van Digileen man, terwijl 66 procent van de klassieke bibliotheekganger vrouw is. Zelfs het gebruik van RFID zorgt ervoor dat meer mannen boeken ontlenen.

Bij de vernieuwing moet er nauwlettend over gewaakt worden dat het Mattheuseffect van het opleidingsniveau niet nog meer speelt. Myspace, Facebook zijn ideale fora om jongeren te stimuleren aan cultuur te participeren.

De allerbelangrijkste conclusie is dat er behoefte is aan een coherente beleidsvisie op ICT als instrument voor cultuurparticipatie. Dat strookt met de eerste conclusie van Het Blauwe Boekje, geschreven door Debbie Esmans en Dirk De Wit. Mogelijke beleidsacties zijn in eerste instantie het stimuleren van de sector en van kennisopbouw en kennisdeling, Voorts kan de overheid ruimte voor experimenten, proeftuinen, innovatieve cases creëren en gepaste subsidiestructuren uittekenen.

Daar waar de overheid bevoegd is, kan ze door een nauwkeurige omschrijving van de opdracht en de rol van de instellingen de participatie aan onlinecultuur bevorderen. Met de opkomst van de nieuwe technologieën wordt ook nagedacht over de rol van de instellingen. Bibliotheken legden voorheen de nadruk op collectievorming en uitlenen, nu begeleiden ze de gebruiker meer in zijn zoektocht naar informatie.

In tweede instantie wordt er ook gevraagd dat de overheid acties neemt om de digitale kloof weg te werken, onder meer in het onderwijs. Voor leesbevordering is er iets ontwikkeld als een leeslijn. Iets dergelijks is ook zinvol voor digitale vaardigheden en informatiegeletterdheid. De bibliotheken ondernemen al initiatieven om de digitale kloof te dichten.

In derde instantie speelt het rechtenprobleem.

Ten vierde vraagt de sector om investeringen aan te moedigen in digitalisering. Een eerste stap daartoe is gezet in het project BOM-Vlaanderen. Daar wordt nagedacht over metadatamodellen, over rechtenbeheer.

Het Nederlandse ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft de Interregeling uitgewerkt. Daarbij worden de culturele subsectoren gestimuleerd om gezamenlijke projecten van hybride cultuurvormen op te zetten.

Investeringen in infrastructuur, in de eerste plaats bandbreedte, zijn ook nodig. Het is duidelijk dat de beleidsvisie de grenzen van het beleidsdomein cultuur overschrijdt: media, onderwijs, economie, wetenschap en innovatie zijn evenzeer betrokken. De visie kan lokaal, provinciaal en Europees geformuleerd worden.

Aan het einde van het dossier heeft het viWTA nog vijf sleutels geformuleerd. De eerste is het faciliteren van ‘back-end’-oplossingen. Als de verschillende subsectoren gestimuleerd worden tot duurzame samenwerkingsverbanden, is het noodzakelijk standaarden te ontwikkelen zodat de verschillende content aan elkaar kan worden gekoppeld voor de eindgebruiker. Kennisopbouw en kennisuitwisseling stimuleren, ruimte voor experiment creëren, investeren in digitale vaardigheden, evolueren naar een hybride cultuurbeleid zijn de vier andere sleutels.

4. Conclusies door de heer Robby Berloznik

De heer Robby Berloznik: Tegen zijn gewoonte in heeft het viWTA geen concrete, punctuele beleidsaanbevelingen gedaan. De reden is dat het een verkennende studie is. Meestal worden die, tenzij op aanvraag zoals in dit geval, niet in de commissies

toegelicht. De studie stelt wel voor om een krachtvolle verhoging van de cultuurparticipatie via ICT te promoten. De sleutels voor beleidstrategieën schetsen de contouren.

De studie staat natuurlijk niet op zich. Er zijn een drietal belangrijke documenten waarop het parlement zich kan inspireren voor een e-cultuurbeleid. Het eerste is Het Blauwe Boekje over e-cultuur van Debbie Esmans en Dirk De Wit. Voorts zijn er de belangrijke maatschappelijke beleidsnota en de moties van aanbeveling die voortvloeiden uit de werkzaamheden van de Commissie Digitaal Vlaanderen. Tot slot is er de studie waar het vandaag over gaat.

Alle drie doen ze een oproep voor initiatieven niet alleen om het ICT-gebruik te bevorderen, maar ook voor meer reflectie over het toekomstig cultuurbeleid. Cultuur zal daarbij op een heel andere manier worden ingevuld. Het woord hybride is hier al gevallen, maar dat is een woord dat gebruikt wordt wanneer er niets anders is om een begrip te omschrijven. In de snel veranderende maatschappij en door de grotere impact van de technologie, wordt de scheiding tussen virtueel en reëel, lokaal en mondiaal, entertainment en educatie vager. Nu heeft het feit dat de gebruiker ook inhoud aanbrengt op een paar jaar tijd een enorme verandering teweeggebracht. Dat moet leiden tot een belangrijke oefening van visievorming.

5. Vragen van de commissieleden en antwoorden van de sprekers

Mevrouw Margriet Hermans: Wie moet het initiatief nemen tot digitalisering en verbreding? Is dat de overheid, de privésector of beide samen? Wie heeft geconcludeerd dat Vlaanderen een inhaalbeweging moet maken? Hoe concreet kan dat?

Het is moeilijk om alle content te digitaliseren. Het is dus nodig om keuzes te maken. Hoe en waar kan iemand spontaan inhoud leveren? Op welk platform zal de informatie te vinden zijn? Kunnen privé-initiatiefnemers daarbij dan terecht?

De heer Piet De Bruyn: Het onderzoek lijkt te suggereren dat momenteel slechts een beperkt aantal cultuursectoren schuchtere stappen zetten. Sectors als het sociaalcultureel volwassenenwerk en de amateurkunsten ontbreken in de casussen van de studie. Zijn er geen initiatieven in die sectoren of zijn er gewoon geen casussen geselecteerd voor de studie? Als die sectoren niet met ICT werken, hoe valt die kloof in de sector te verklaren en eventueel te overbruggen? Het kan te maken hebben met het feit dat kleinere sectoren minder middelen en personeel hebben. Is het een oplossing om elke sector meer midde-

len te geven voor ICT of moet er eerder gedacht worden aan een overkoepelende ICT-tool?

De huidige ICT-projecten worden vaak gedragen door de steunpunten. Is er behoefte aan een specifiek steunpunt voor ICT en cultuurparticipatie?

De sprekers pleiten voor een subsidiekanaal voor hybride cultuurvormen. Zijn er projecten die de bestaande subsidiekanalen niet financieren? Het Kunstendecreet biedt toch mogelijkheden om hybride cultuurvormen kansen te geven?

Hebben de sprekers suggesties voor bijkomend onderzoek? De studie verwijst naar een drietal lopende IBBT-studies: IPEA voor de omroepsector, Erfgoed 2.0. voor de erfgoedsector en Pokumon voor de podiumkunsten. Wanneer worden de resultaten daarvan verwacht?

De heer Jos Stassen: Is dit een probleem- of een overgangssituatie? De geschiedenis bewijst immers dat nieuwe media wel ingeburgerd geraken zonder extra maatregelen. Zal op termijn niet iedereen met internet omspringen zoals vandaag de dag een aantal voorlopers dat doet? Sectors die niet deelnemen, zullen zich uit de markt prijzen.

De heer Dirk de Kort: Ik stelde onlangs een vraag over de Europese digitale bibliotheek. Kunnen bibliotheken geen sleutelrol vervullen bij de kennisdeling? Anderzijds is een initiatief als de Vlaamse catalogus er niet gekomen. Waar blijft het dan haperen? Zullen de onderzoekers verdere aanbevelingen blijven formuleren over hoe de Vlaamse culturele instellingen best kunnen omgaan met de ICT-evoluties?

De heer Gert Nulens: De financiering past in de Europese oproep om te digitaliseren. Landen werden aangespoord om daar zelf voor te betalen. De Europese digitale bibliotheek past daar ook in. Recent heeft Europa beperkte fondsen vrijgemaakt om de nationale staten daarbij te helpen. Bij onze noorderburen lopen een heleboel digitaliseringprojecten die bijna allemaal gefinancierd worden met middelen uit de gasvoorraden. Bij die Nederlandse projecten is altijd een businessplan gevoegd. Daaruit blijkt dat de verwachtingen op vlak van verdiensten heel hoog gespannen zijn. Gaandeweg zwakken die verwachtingen af en worden ze steeds realistischer.

De heer Bart Caron: Het IBBT-project van minister Ceysens voor digitalisering haalt vandaag de krant. Ook daaruit blijkt dat de terugverdieneffecten fel overschat worden. Digitalisering is eerder een culturele opdracht.

De heer Gert Nulens: De culturele sector is ervan overtuigd dat er een inhaalbeweging nodig is. Een

eerste reden is heel praktisch. Als er vandaag niet een en ander gedigitaliseerd wordt, gaat het verloren. Bepaalde content is vanuit onderzoeksoogpunt belangrijk om te bewaren, bijvoorbeeld het bewaren van het culturele erfgoed. De maatschappij moet bepalen wat waardevol is.

Een centraal platform om informatie aan te bieden, is niet nodig. Internet is immers een gedecentraliseerde omgeving met onder meer Youtube, Flickr, Facebook. Het komt erop aan mensen op te zoeken op die plaatsen. Een volgende stap is het semantische web, waarbij de verschillende containers (datastructuren) met elkaar verbonden worden. Dat wordt eigenlijk een soort web3.0.

In de studie ontbreken een aantal sectoren. Dat is het gevolg van keuzes. In de andere sectoren zijn er ook goede voorbeelden. Elke sector kampt wel met specifieke problemen. De amateurkunsten bijvoorbeeld beschikken over heel wat mogelijkheden. Zo kunnen amateurfotografen hun foto's delen op websites als Flickr. Vaak zijn het echter de semiprofessionele fotografen die van die websites gebruikmaken. Voor hen volstaat de kwaliteit van de huidige internetmogelijkheden niet altijd.

Een ander groot probleem in de amateurkunsten zijn de auteursrechten. Zo hebben de koren problemen om partituren te vinden en te mogen gebruiken. Blijkbaar wordt er ook daarvoor een onlineoplossing gezocht. Ik heb me laten vertellen dat er momenteel op Europees vlak geshopt kan worden bij de beheersvennootschappen.

De steunpunten maken hun grote rol waar. Ze organiseren geregeld studiedagen en workshops over het thema. Dan valt telkens de enorme kloof in de subsectoren op. Het is dan ook heel moeilijk om met de verschaft informatie iedereen op elk niveau te kunnen bedienen. Heel veel instellingen zien ICT als een bijkomende taak die niet tot de kernopdracht behoort. Om die redenen besteden ze er niet veel middelen aan. Wat er ook bijkomt is dat hun werk momenteel niet gevaloriseerd wordt. Zelfs als een bepaalde website van een instelling duizenden bezoekers per dag haalt, heeft dat geen gevolgen voor de instelling.

Mevrouw Els Van den Cruyce: Eigenlijk is de kern van de zaak niet dat het een probleem- of overgangsfase is. Het is een kans om ICT in te zetten als instrument voor cultuurparticipatie. Daarvoor is een mentaliteitswijziging nodig. Het gaat onder meer over het anders definiëren van het bereik. In de podiumkunsten is dat momenteel de bezettingsgraad van de zaal. Het virtuele publiek is eigenlijk een volwaardige participant en moet dus ook meetellen.

De heer Gert Nulens: Vandaag bestaan er mogelijkheden om projecten voor hybride cultuurvormen in te dienen, onder andere in het huidige Kunstendecreet. Buitenlandse voorbeelden leren dat het ook anders kan. De overheid zou een signaal kunnen geven met bijvoorbeeld een nieuw subsidiekanaal. Nederland heeft een aantal dergelijke initiatieven genomen, onder andere de Interregeling. Die regeling stimuleert dergelijke projecten zoals het project digitale pioniers. In Vlaanderen moeten initiatiefnemers hun weg zoeken in het kluwen van regels.

Er is altijd behoefte aan bijkomend onderzoek. Het zou interessant zijn om op een kwalitatieve manier dieper in te gaan op wat de cultuurbeleving vandaag precies inhoudt, door een longitudinale studie van wat de hybride cultuurbeleving in het dagelijkse leven precies inhoudt.

Een aantal IBBT-projecten is afgerond. Daarover is telkens gepubliceerd. Het IPEA-project, Pokumon en het Erfgoed2.0-project lopen nog. Van dergelijke projecten worden de resultaten in de loop van het project binnen het consortium gehouden. Alle publicaties moeten langs een stuurgroep passeren. BOM-Vlaanderen publiceert dan weer alle resultaten onmiddellijk op de website (www.bom-vl.be).

De huidige situatie is een overgangsfase en een probleem. De volgende technologische ontwikkeling zal allicht opnieuw een kloof creëren. ICT zal steeds meer onzichtbaar worden en onze leefwereld doordringen zonder dat we het zelf beseffen. Het voorbeeld van de RFID illustreert dat. Na verloop van tijd zullen lezers zich er niet meer van bewust zijn dat boeken en kledingstukken een RFID-chip bevatten en dus in principe gevolgd kunnen worden.

De bibliotheeksector is actief bezig met zijn veranderende rol. Recent heeft hij daarover een aantal publicaties uitgebracht. De bibliotheken willen meer een gidsfunctie op zich nemen. In de Verenigde Staten zijn er bibliotheken die de nieuwe media zelf uitlenen. In bibliotheken die RFID gebruiken, krijgen de mensen die voorheen aan de balie zaten, tijd om tussen de rekken te lopen en mensen te helpen bij het vinden van informatie.

De heer Robby Berloznik: Ook ik denk dat we ons zowel in een overgangs- als in een probleemsituatie bevinden. Het beschouwen als een overgangsfase, betekent niet dat het probleem niet beheersbaar is. Er zijn heel wat sturingsmogelijkheden, ook van de overheid. Een structurele probleem blijft de digitale kloof. Voor individuen is er nu al sprake van een tweede generatie digitale kloof. Er is immers een groot verschil in digitale geletterdheid.

Tussen de instellingen bestaan er eveneens grote

verschillen. Ook dat kan een interessante onderzoeksvraag zijn: wat drijft de Vlaamse culturele instellingen om al dan niet deel te nemen aan de digitalisering? Daarin kan het viWTA wel een rol spelen omdat het veel ervaring heeft met het naar voren brengen en interpreteren van meningen, onder meer van stakeholders en actoren.

De beschikbare middelen zijn ook een factor. In de motie van aanbeveling naar aanleiding van de Maatschappelijke Beleidsnota Digitaal Vlaanderen (*Parl. St. VI. Parl. 2007-08, nr. 1713/2*) staat duidelijk: “E-cultuur integreren in het subsidiebeleid van cultuur.” Er is dus wel degelijk een probleem. In de motie wordt eveneens gepleit voor de uitbouw van cultuurweb tot een dienstenloket. Er is dus wel degelijk behoefte aan een platform dat specifiek het gebruik van ICT stimuleert. Zelfs al is het probleem van de e-cultuur bekend, toch is een geïntegreerde overheidsbenadering nodig. E-cultuur gaat immers samen met e-werken, met e-leren, met e-governement. Digitale geletterdheid situeert zich niet alleen op het vlak van de klassieke cultuur, cultuurmiddelen en -producten. De integrale benadering is belangrijk. Daarom organiseert viWTA, dat tegen dan reeds IST geworden is, volgend jaar een festival met als naam E-dinges, Overleven in een Digitaal Vlaanderen. Het neemt daarvoor de verschillende onderwerpen van de maatschappelijke beleidsnota over. Het zal gaan over het onderscheid tussen het virtuele en het reële, maar ook over de digitale kloof, een belangrijke uitdaging voor het beleid. Die bleek nog maar eens op de interministeriële conferentie over e-inclusie in Wenen. Daar waren er Belgische, noch Vlaamse bijdragen of demonstraties.

De trends gaan vaak sneller dan het beleid volgen kan. Dus is het zaak om vooraf te bepalen wat kan en wat gewenst is. Dat is een taak van de politiek. Het viWTA kan haar daarbij helpen.

De heer Piet De Bruyn: Is er bij de steunpunten een kern van expertise aanwezig om de brug tussen ICT en cultuurparticipatie te slaan? Of is er eerder behoefte aan een specifiek steunpunt?

De heer Gert Nulens: De steunpunten hebben voldoende expertise. Grotere projecten zoals BOM-Vlaanderen brengen de vertegenwoordigers van de steunpunten samen. Een apart steunpunt is misschien niet nodig, wel ruimte voor intensiever overleg tussen de bestaande steunpunten.

De voorzitter: Ik dank de sprekers voor hun interessant onderzoek en hun bijdrage aan deze hoorzitting.

De verslaggever,

De voorzitter,

Margriet
HERMANS

Dany
VANDENBOSSCHE